

ODNOS VJERE I RAZUMA U SVJETLU ČOVJEKOVE STVORENOSTI NA SLIKU BOŽJU

Anton TAMARUT

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
tamaruta@theo.kbf.hr

Sažetak

U radu se razmatra i analizira odnos vjere i razuma u svjetlu čovjekove stvorenosti na sliku Božju. Autor, naime, smatra da je odgovor na pitanje što je, odnosno, tko je čovjek bitan za razumijevanje samoga odnosa vjere i razuma. Za kršćansku, biblijsko-teološku antropologiju tema slike Božje predstavlja ključ za razumijevanje čovjeka. Prema toj antropologiji čovjek je biće bitno i konstitutivno definirano bliskim i prijateljskim odnosom s Bogom. On je bitno relacijsko biće, stvoreno za stvaranje zajedništva, za život u zajedništvu. Svoje zajedništvo s Bogom koje se proširuje na zajedništvo s drugim ljudima te uključuje bliski i prijateljski odnos sa svim stvorenjem čovjek ostvaruje vjerom i razumom: razumnom vjerom i vjerujućim razumom. Skladan odnos vjere i razuma u kojem se poštuje i uvažava različitost i uzajamno promiče posebnost i vlastitost jednoga, odnosno drugoga, jamči uspješnu povijest čovjekove težnje prema istini.

Na pitanje zašto su se vjera i razum u služenju istini međusobno otuđili i razišli, krenuli svako svojim putem, često predbacujući jedno drugome neopravdane pretenzije, optužujući se za isključivost i oholost, stvarajući tako u čovjeku nutarnji raskol i podjelu, autor, oslonjen na Bibliju i kasniju kršćansku predaju, odgovara naukom o otajstvu grijeha – o otajstvu bezakonja (*mysterium iniquitatis*), kao što, s druge strane, mogućnost za obnovu izvornog, suradničkog, komplementarnog i skladnog odnosa vjere i razuma koji proizlazi iz čovjekove stvorenosti na sliku Božju vidi u otajstvu pobožnosti (*mysterium pietatis*). Ono se temelji na Kristu – savršenoj slici Božjoj (usp. 2 Kor 4,4). Istina sadržana u *imago Dei*, u teologiji Novoga zavjeta našla je svoj izvor i dosegla svoj vrhunac u *imago Christi*. Naime, u Kristovu vazmenom otajstvu otkupljen je, obnovljen i posvećen »bračni savez« vjere i razuma, »savez« po kojem se obnavlja sav »unutarnji čovjek«, sve do otkupljenja tijela (usp. Rim 8,23).

Gledajući iz povijesno-spasenjske perspektive, može se reći da su vjera i razum na putu, u procesu otkupljenja. Služeći se prizorom Petrova i Ivanova trčanja prema

praznome Isusovu grobu (usp. Iv 20,1-10), autor promišljanje o odnosu vjere i razuma u svjetlu čovjekove stvorenosti na sliku Božju slikovito zaključuje: Ivan i Petar, vjera i razum, zajedno na istome povijesno-spasenjskom putu, s istim žarom i radoznalošću (»trče«) prema istome cilju, s istim razlozima, s istom željom. Prema uskrsnuću!

Ključne riječi: vjera, razum, slika Božja, savez, *mysterium iniquitatis*, *mysterium pietatis*.

Uvod

Odnos vjere i razuma želimo promišljati u sklopu odgovora na pitanje što je, odnosno, tko je čovjek. Smatramo, naime, da bilo koja izdvojena rasprava o vjeri i razumu koja ne počiva na tom temeljnom odgovoru neizbježno vodi filozofskom i antropološkom parcijalizmu i redukcionizmu i u napasti je da od vjere ili od razuma, ili naprosto od njihova međusobnog odnosa stvori izdvojeni, samostalni i samostojni sustav koji funkcionira paralelno i neovisno od cjeline te ima svrhu u samome sebi. Tako, s jedne strane, možemo imati racionalizam i semiracionalizam, a s druge fideizam i tradicionalizam. Povijesno iskustvo govori o tome kako izdvajanje iz cijeline i veličanje jedne sposobnosti nauštrb druge može lako završiti u kultu i idolatriji, javnoj ili tajnoj.¹ Dakako da odgovori na pitanje o čovjeku mogu biti i jesu različiti pa dosljedno tome treba očekivati da promišljanje o odnosu vjere i razuma bude intonirano i označeno jednom određenom i jasno formuliranom antropologijom. U našem slučaju riječ je o kršćanskoj, biblijsko-teološkoj antropologiji u kojoj tema *slike Božje* predstavlja ključni pojam za razumijevanje što je, odnosno, tko je čovjek.² U tom pojmu je, naime, nazna-

¹ Dovoljno se podsjetiti na pokušaj uvođenja kulta Božice Razuma u dekristijaniziranoj Pariškoj općini na svetkovinu njoj u čast koja se održala 10. studenoga 1793. u katedrali Notre-Dame, kada je Konvent tu istu katedralu i posvetio Božici Razuma. Više o tome vidi u: Frano BARAS, Neuspjesi državne vjere u Francuskoj, u: *Vijenac*, 21. II. 2013., 32.

² Usp. COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE, Comunione e servizio. La persona umana creata a immagine di Dio (23. VII. 2004.), u: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith... (14. II. 2013.). U nas se teologijom slike Božje posebno bavio Ivan Golub. Usp. Ivan GOLUB, Čovjek – slika Božja (Post 1,26). Novi pristup starom problemu, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 4, 377–390; Ivan GOLUB, Čovjek slika Božja – prijatelj Božji, u: *Bogoslovska smotra*, 60 (1990.) 1–2, 106–111; Ivan GOLUB, Čovjek slika Božja – ključ za poznavanje Boga, u: *Bogoslovska smotra*, 60 (1990.) 1–2, 121–123; Ivan GOLUB, Homo ludens imago Dei, u: *Bogoslovska smotra*, 61 (1991.) 1, 46–60; Ivan GOLUB, Nasrtaj na sliku Božju, u: *Bogoslovska smotra*, 67 (1997.) 1, 93–99; Ivan GOLUB, Man – Image of God (Genesis 1:26). A New Approach to an Old Problem, u: Matthias AUGUSTIN – Klaus Dietrich SCHUNCK (ur.), *Wünschet Jerusalem Frieden*, Collected Communications to the XIIth Congress of the International Organisation for the Study of the Old Testament, Jerusalem, 1986., Frankfurt – Bern – New York – Paris, 1987., 223–233; Ivan GOLUB, *Imago Dei. Der Mensch*

čeno temeljno uvjerenje kako je misterij čovjeka neodvojiv od misterija Boga. Najjednostavnije rečeno: Bog nužno ulazi u definiciju čovjeka: čovjek je biće definirano Bogom. Istina sadržana u *imago Dei* našla je u teologiji Novoga zavjeta svoj izvor i dosegla svoj vrhunac u *imago Christi* te će upravo iz te perspektive Drugi vatikanski koncil ustvrditi: »Otajstvo čovjeka stvarno postaje jasnim jedino u otajstvu utjelovljene Riječi.«³

1. Čovjek – slika Božja

Kada biblijska i kršćanska antropologija tvrdi da je čovjek slika Božja (*imago Dei*), tada želi prije svega reći da je čovjek biće bitno i konstitutivno definirano bliskim i prijateljskim odnosom s Bogom.⁴ Kao *slika Božja* on je jedinstveno biće koje u svojoj cjelovitosti ne samo zrcali nego u sebi i sadrži Božju prisutnost. On je, dakle, prvenstveno biće Božje prisutnosti određeno mogućnošću i pozivom na zajedništvo života s Bogom. Otačkom terminologijom rečeno: Čovjek je *capax Dei*, biće osposobljeno i opremljeno za Boga; biće koje Bog čini kadrin da ga sluša i prihvati. Čovjek je, dakle, bitno dijaloško i razgovorno biće, biće koje spoznaje, razmišlja i vjeruje, biće povjerenja, suradnje i odgovornosti, biće suočeno sa »stablom života« i sa »stablom spoznaje dobra i zla« (usp. Post 2,9). Čovjek je moralno biće. I po tome se on bitno razlikuje od svih drugih živih bića. Čovjek postoji u odnosu s Bogom, s drugim osobama, sa svijetom i sa samim sobom. On, dakle, nije izolirani individuum, nego osoba, bitno relacijsko biće. Na tu društvenu dimenziju čovjekove bogolikosti podsjeća i Koncil: »Čovjek je, naime, po svojoj najdubljoj naravi društveno biće te bez odnosa s drugima ne može ni živjeti niti razvijati svoje sposobnosti« (GS 12).

Čovjek nije stvoren iz nužde, nego samo, i isključivo, iz ljubavi. Bog ga je u potpunoj slobodi zamislio, poželio i stvorio. Stvorivši ga na svoju sliku (usp. Post 1,26-27), stvorio ga je s darom ljubavi i slobode. Čovjek je stoga pozvan na slobodu i ljubav. Različiti aksiomi koji pod ovim ili onim vidom imaju namjeru potvrditi čovjekovo postojanje, kao npr. *Vjerujem, razmišljam, osjećam,*

als Bild Gottes – Gottespräsenz und Gottesdarstellung (Gen 1,26-27) und verwandte Texte. Theologisches Südosteuropaseminar, III, Heidelberg, 1991.; Ivan GOLUB, L'uomo immagine di Dio. Presenza. Somiglianza. Amicizia, u: Studi ecumenici, 10 (1992.) 4, 355–458; Ivan GOLUB, Imago Dei, u: Aleksandar FLAKER – Josip UŽAREVIĆ (ur.), Vizualnost, Zagreb, 1995., 11–23; Ivan GOLUB, Slika Božja, u: Dometi, 6 (1996.) 1, 33–44.

³ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 22, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: GS).

⁴ Vidi bilj. 2; posebno usp. Ivan GOLUB, Čovjek slika Božja – prijatelj Božji, 106–111.

dakle jesam!, proizlaze iz temeljnog aksioma koji glasi: *Postojim, dakle izabran sam!*⁵ Time je prije svega istaknuta nenužnost čovjekova postojanja, a zatim je jasno isključena mogućnost slučajna postojanja. Biti stvoren isto je što i biti izabran i pozvan na postojanje. Biti stvoren na sliku Božju znači svoje postojanje dugovati jednoj osobnoj slobodi i ljubavi. To nadalje znači biti stvoren iz slobode i za slobodu, za mogućnost odluke i izbora, za postojanje koje je istodobno i stvaranje: *Stvaram, dakle jesam!*⁶ Biti izabran, istodobno znači biti poželjan, voljen i mio, milostan! Znameniti povjesničar kršćanske starine, predstavnik teologije povijesti Jean Daniélou, tvrdi: »Čim postojim, dvoje smo. Moje postojanje u samoj je svojoj biti odnos. Subzistiram samo ako me izgovara drugi. Priznati tu korjenitu ovisnost znači ratificirati ono što jesam. Postojim samo ako sam ljubljen.«⁷ Drugim riječima: *Postojim, dakle ljubljen sam!* Čovjek je, dakle, biće kome je iskazana naklonost, milina, odnosno milost. Stvoren iz milosti, iz ljubavi, čovjek je stvoren za milost, za dar, za ljubav, za zajedništvo. Stvoren je za stvaranje zajedništva, za život u zajedništvu. U takvoj predožbi bitka koji posjedujemo »postojati znači uzljubiti zauzvrat, odazvati se milosti uz zahvalu«⁸.

2. Čovjek – biće razumne vjere i vjerujućeg razuma

Svoje zajedništvo s Bogom koje se proširuje na zajedništvo s drugim ljudima te uključuje bliski i prijateljski odnos sa svim stvorenjima čovjek ostvaruje vjerom i razumom, vjerujući i razmišljajući. Zajedništvo s Bogom pretpostavlja jedinstvo u samomu čovjeku. Potrebno je da čovjek bude u zajedništvu sa samim sobom. Čovjek stvoren na *sliku Božju* vjerom i iz vjere razmišlja, kao što razumom (i iz razuma) vjeruje. Kao *slika Božja* on je, dakle, biće vjere i razuma, biće razumne vjere i vjerujućeg razuma. Već je sv. Augustin učio kako i samo vjerovanje nije ništa drugo doli razmišljanje koje ide s pristankom: »[...] Svaki koji vjeruje, vjerujući razmišlja i razmišljajući vjeruje [...] Jer ako vjera nije pro-

⁵ Usp. Ivan GOLUB, *Ususret dolasku*, Zagreb, 1993., 29–37; Anton TAMARUT, *Bild Gottes als locus theologicus der Gnadenlehre. Die Gnade als Nähe Gottes in den Werken von Ivan Golub*, Rijeka, 1994., 31–49.

⁶ Usp. Ivan GOLUB, *Čežnja za licem*, Zagreb, 2000., 73.

⁷ Jean DANIÉLOU, *Bog i mi*, Zagreb, 2012., 86.

⁸ *Isto*. Autor u tom kontekstu naglašava činjenicu »da mi bitak koji posjedujem uopće i ne pripada, nego sam ga primio od nekoga drugoga, međutim, ne znači nužno da sâm taj bitak ne postoji. Upravo to i jest preduvjet stvorenog bitka. On u sebi nema nikakve nužnosti, nego je savršeno kontingentan, dakle, ne donosi ništa nova. I u tom smislu, pak, on je u potpunosti besplatan. Ili da budemo precizniji, on je u potpunosti milost. Ja nisam svoj vlastiti početak«, *Isto*.

mišljena, ona nije nikakva.«⁹ Zatim opet: »Ako se ukine pristanak, ukida se i vjera, jer bez pristanka uopće se ne vjeruje.«¹⁰ Ne postoji dakle samo izvanjski odnos vjere prema razumu nego, kako ističe Max Seckler, »razum prirodeno spada u vjeru, dakle po svojoj nutarnjoj biti, kako to i odgovara smislenosti njegova predmeta.«¹¹

Vjera i razum nisu dakako u čovjeku dvije izmiješane sposobnosti. One ne čine jedinstvenu složenu sposobnost koju bismo mogli nazvati *vjerorazum*, nego su dvije različite i zasebne sposobnosti. »Razum prima istinu snagom njezine unutarnje neposredne ili posredne očitosti; vjera pak istinu prihvaća na osnovi autoriteta Božje Riječi koja se objavljuje.«¹² No, da bi ostvarile isti cilj prema kojemu teže u cjelovitom i jedinstvenom subjektu, u čovjeku – *slici Božjoj*, one neizbježno trebaju jedna drugu; jedna su na drugu upućene: »Vjera«, kako kaže papa Benedikt XVI. referirajući se na nauk sv. Tome Akvinskoga, »čuva razum od svake napasti nepovjerenja u vlastite sposobnosti, potiče ga da se otvara uvijek sve širim obzorima, u njemu podržava traganje za temeljima i, kada se sam razum primijeni na nadnaravno područje odnosa Boga i čovjeka, obogaćuje njegov rad.«¹³ S druge strane i razum pomaže vjeri. Sv. Toma Akvinski u proslavu svojeg komentara uz Boetijev spis *De Trinitate* ovako sažima trostruku službu kojom razum može pomoći vjeri: »Pokazati temelje vjere; objasniti pomoću sličnosti istine vjere; odbaciti prigovore koji se upućuju na račun vjere.«¹⁴

Ne treba posebno isticati da čovjek Biblije ne vjeruje i ne razmišlja tek jednim posebnim organom. Vjera i razum ne zapremaju neki poseban sloj čovjekova bića, već se kako jedna tako i druga sposobnost i moć odnose i protežu na cjelinu. Kao što cijelim bićem ljubi, biblijski čovjek cijelim bićem vjeruje i cijelim bićem razmišlja (usp. Pnz 6,5). Srce kao istinsko čovjekovo središte, pa tako i središte njegove vjere i razmišljanja, obuhvaća cjelokupnost unutarnjeg

⁹ Aurelije AUGUSTIN, *De praedestinatione sanctorum*, 2, 5, u: PL, XLIV, 963: »Et ipsum credere nihil aliud est, quam cum assensione cogitare [...] Omnis qui credit, et credendo cogitat, et cogitando credit [...] Quoniam fides, si non cogitatur, nulla est.« Citirano prema: IVAN PAVAO IL., *Fides et ratio – Vjera i razum. Enciklika o odnosu vjere i razuma* (14. IX. 1998.), Zagreb, 1999., br. 79 (dalje: FR).

¹⁰ Aurelije AUGUSTIN, *De fide, spe et caritate*, 7, u: CCL, XLVI, 61: »Si tollatur assensio fides tollitur, quia sine assensione nihil creditur.« Citirano prema: FR 79.

¹¹ Max SECKER, Razum i vjera, filozofija i teologija. Inovativni prinos enciklike *Fides et Ratio* teološkoj nauci o spoznaji, u: Nediljko Ante ANČIĆ – Nikola BIŽACA (ur.), *Govor o Bogu jučer i danas*, Zbornik radova međunarodnoga znanstvenog skupa, Split, 21. – 22. listopada 2004., Split, 2005., 93.

¹² BENEDIKT XVI., *Naučiti vjerovati. Duhovna poruka nade i ohrabrenja*, Split, 2013., 72.

¹³ *Isto*, 72–73.

¹⁴ Toma AKVINSKI, *Komentar uz Boetijev spis De Trinitate*, q. 2, a. 2. Citirano prema: BENEDIKT XVI., *Naučiti vjerovati*, 73.

čovjeka.¹⁵ Srcem je označen čovjek kao biće koje ljubi, vjeruje i razmišlja, kao biće koje teži svome cilju: srcem se vjeruje (usp. Rim 10,10; Dj 16,14). Ukoliko čovjek svojim umom čitav stoji pred Bogom, čovjekovo umovanje je istodobno i njegovo vjernikovanje, odnosno vjerovanje. Kao što i vjerom kojom iskazuje svoj stav i odnos prema Bogu, čovjek pokazuje i svoje umovanje. Vjera je, naime, ljudski čin koji angažira ukupnost čovjekove egzistencije u njezinu otvaranju događaju objave; ona je čin koji je neodvojiv od drugih oblika čovjekova postojanja. »U tome sklopu«, kako kaže Carmelo Dotolo, »vjera bez razuma bila bi ne-vjera, neprimjerena strukturi ljudskog postojanja.«¹⁶ Razum se, pak, u tom svjetlu može okarakterizirati kao sposobnost sustavna shvaćanja zbilje i kao mogućnost spoznajnoga posjedovanja istine.¹⁷

3. Vjera i razum u službi čovjekova životnog zajedništva s Bogom

Savez je ključni termin biblijske teologije koji se odnosi na Božji odnos s čovjekom. Već se u samom izvješću o stvaranju čovjeka na prvim stranicama Biblije krije teologija Saveza. Cijela povijest spasenja određena je tim izrazom, odnosno stvarnošću koja se u njemu krije.¹⁸ U teologiji Saveza istaknuta je prvenstveno partnerska i povijesna dimenzija čovjekova odnosa s Bogom, i to u prvom redu s čovjekom koji pripada jednome narodu. Teologija Saveza u koju je uključena teologija slike Božje ima pred očima prvenstveno određeni narod i određenu povijest; povijest koja ima svoj cilj. Ključnu ulogu i tu igra izbor, odnosno teologija izbora i teologija slobode. Riječ je o izabranom narodu, o narodu koji svoje postojanje duguje Božjem izboru, i koji stoga može s pravom reći: »Postojim, dakle izabran sam!« Bog naime u punoj slobodi među svim narodima koji su na zemlji izabire izraelski narod za svoj »predragi vlastiti narod« (Pnz 7,6). Taj isti narod je, također, sa svoje strane pozvan da u slobodi među mnoštvom bogova za svojega jedinog Boga izabere Jahvu, onoga, naime, Boga koji ga je izveo iz Egipta i koji se objavio Mojsiju kao onaj koji jest: »Ja sam koji jesam« (Izl 3,14). Podsjetimo samo kako se tim imenom Božji

¹⁵ O srcu kao čovjekovu središtu »gdje se isprepleću sve njegove dimenzije: tijelo i duh; čovjekova nutrina i njegova otvorenost svijetu i drugima; um, volja, afektivnost«, govori i enciklika pape Franje o vjeri. Usp. FRANJO, *Lumen fidei – Svjetlo vjere. Enciklika o vjeri* (29. VI. 2013.), Zagreb, 2013., br. 26 (dalje: LF).

¹⁶ Carmelo DOTOLO, Razum – vjera, u: *Enciklopedijski Teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 981.

¹⁷ Usp. *Isto*.

¹⁸ Temi Saveza u Bibliji bio je posvećen Međunarodni znanstveni simpozij hrvatskih i inozemnih bibličara u Zagrebu od 12. do 13. XII. 2008. godine, a radovi Simpozija objavljeni su u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.) 1, 11–376.

bitak ne tumači kao bitak *u sebi*, nego kao bitak *za* (drugoga).¹⁹ U svjetlu čovjekove bogosličnosti kršćanska antropologija se ne bavi pitanjem »što je čovjek u sebi«, nego što je čovjek u svojem odnosu prema Bogu, trojstvenom Bogu objavljenom u Isusu Kristu.²⁰

Ne isključujući osobnu dimenziju Božjega odnosa s čovjekom pojedincem, biblijska je objava prvenstveno usmjerena na kolektivnu i društvenu dimenziju ljudskoga života, na Božji odnos s izabranim narodom. U teologiji *slike Božje* mjesto Božje prisutnosti nije, dakako, samo pojedinac, nego je to već od samoga početka također i zajedništvo muškarca i žene (usp. Post 1,26-27). To je na poseban način narod koji je Jahve izbavio iz zemlje egipatske da prebiva među njima (usp. Izl 29,45-46). Jahve prebiva među sinovima Izraelovim (usp. Br 35,34). Narod predstavlja »hram Boga živoga« (usp. 2 Kor 6,16). Kako vjera tako i razum imaju u toj perspektivi povijesnu i društvenu oznaku, tako da možemo govoriti o povijesnoj i društvenoj, komunjaloj vjeri, o vjeri zajednice, kao što možemo govoriti i o povijesnom i društvenom umu, odnosno razmišljanju i mišljenju. Vjerom i razumom ostvaruje se uspješna povijest čovjekovog zajedništva s Bogom, odnosno uspješna povijest Božjeg zajedništva sa svojim narodom. U vjeri i razmišljanju izabranih pojedinaca ogleđa se vjera i razmišljanje izabranog naroda, odnosno vjera i razmišljanje izabranih pojedinaca u mnogome određuju povijest odnosa s Bogom, a posljedično i povijest odnosa Izraela s drugim narodima. Možda nije na odmet ovdje podsjetiti na tekst iz dogmatske konstitucije Drugoga vatikanskog koncila o božanskoj objavi, gdje se kaže kako »nevidljivi Bog (usp. Kol 1,15; 1 Tim 1,17) iz preobilja svoje ljubavi, oslovljava ljude kao prijatelje (usp. Izl 33,11; Iv 15,14-15) te s njima druguje (usp. Bar 3,38) da ih pozove i primi u zajedništvo sa sobom«²¹. No potrebno je tu također napomenuti, kako to čini i Ljudevit Rupčić u komentaru iste Konstitucije, br. 2: Dijalog između Boga i čovjeka nije verbalan, nego stvaran: »Nisu u dijalogu partneri dva razuma, Božji i ljudski, nego dvije osobe, božanska i ljudska, njihovo ja i ti. Cilj nije saopćavanje istine,

¹⁹ Usp. Joseph RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo. Predavanja o apostolskom vjerovanju s novim uvodnim ogledom*, Zagreb, 2007., 122–123; Ivan GOLUB, *Prisutni. Misterij Boga u Bibliji*, Zagreb, 1995., 32–35. Tu Golub u kontekstu Izl 3,7-15 detaljno analizira tetragram (četveroslovlje) Božjega imena JHVH. Golubu se čini da bi se možda hrvatski najprikladnije izrazio izvorni smisao Božjega imena izrazom »Prisutni«, te zaključuje kako »prisutnost, uključena u Božjem imenu i djelu, nije puka prostorna (kategorijalna) prisutnost, već nadasve prisutnost vjernosti, ljubavi, prisutnost koja je temelj ufanja«, *Isto*, 35.

²⁰ Usp. Luis F. LADARIA, *Introduzione all'antropologia teologica*, Casale Monferrato, 1994., 9.

²¹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dei Verbum. Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi* (18. XI. 1965.), br. 2, u: *Dokumenti* (dalje: DV).

nego predavanje jedne osobe drugoj i zajedništvo života, u kojem ljudi 'postaju sudionici božanske naravi' (usp. Ef 2,18; 2 Pt 1,4).²²

Savez na koji je Jahve pozvao izraelski narod trebao bi Izraelu osigurati sreću i dug život (usp. Izl 20,12; Pnz 5,33 i dr). Izabrali Jahvu, znači izabrali sreću i život: »Život dakle biraj, ljubeći Jahvu, Boga svoga, slušajući njegov glas, prijanjajući uz njega, da živiš ti i tvoje potomstvo« (Pnz 30,19-20). Ne izabrali Jahvu, a prikloniti se, klanjati se i štovati druge bogove, znači odlučiti se za smrt i nesreću, za nestanak. Život se prema biblijskoj predaji ne poistovjećuje jednostrano samo s dobrim funkcioniranjem organizma niti je čisto nadzemaljska stvarnost, nego je prije svega odnos: zajedništvo s Bogom u zajedništvu s ljudima, iskustvo ljubavi i aktivna sposobnost da ljubimo, prijemljiva i kreativna razmjena sa svijetom.²³ Život se očituje u društvenim, materijalnim, vremenitim, duhovnim tjelesnim dobrima. Ogleđa se u društvenoj pravdi i pravednosti, u solidarnosti i uzajamnoj sućuti i pomoći, u miru i radosti, u plodnosti, u obilju zemaljskih dobara. Jedno je u svemu tome ključno: bez zajedništva s Bogom Izraelski je narod osuđen na propast: »Ako se na me ne oslonite, održat' se nećete« (Iz 7,9b).

Vjera i razum su u tom pogledu sposobnosti kojima je čovjek obdaren da bi mogao prepoznati i izabrati život, da bi život mogao spoznati i zavoljeti, da bi u njemu mogao uživati, da bi naprosto mogao biti, postojati. Biblijska vjera i razum bitno su egzistencijski određeni, usmjereni su neposrednom i konkretnom životu: biti ili ne biti. Vjera i razum biblijskoga čovjeka ne bave se apstraktnim i neosobnim kategorijama, nego su prije svega povijesni, praktični i pragmatični, u službi života u konkretnim uvjetima i mogućnostima. Svako sa svojom vlastitošću, i vjera i razum, pomažu da čovjekov život bude po mogućnosti što cjelovitiji i što bolji. »Svijet i sve ono što se u njemu događa, jednako tako povijest i različiti događaji naroda, jesu stvari koje treba promatrati, istraživati i prosuditi vlastitim sredstvima razuma, a da se iz tog procesa ipak nipošto ne ukloni vjera. Vjera se ne upliće zato da bi odbacila autonomiju razuma ili umanjila područje njegova djelovanja, nego samo da bi čovjeku objasnila kako u ovim događajima postaje vidljiv i djeluje Bog Izraelov« (FR 16). U tom svjetlu moglo bi se s Pierreom Roussetom govoriti o vjeri kao sveobuhvatnom činu u kojemu se razum i vjera međusobno spajaju i upotpunjuju: razum pazi da ne povrijedi svoju racionalnu djelatnost a vjera omogućuje razumu puno dalji vidik.²⁴

²² Ljudevit RUPČIĆ – Ante KRESINA – Albin ŠKRINJAR, *Konstitucija o božanskoj objavi Dei Verbum*, Zagreb, 1981., 58.

²³ Usp. Franz-Josef NOCKE, *Sakramenten Theologie. Ein Handbuch*, Düsseldorf, 1997., 232.

²⁴ Usp. Carmelo DOTOLO, *Razum – vjera*, 982.

Vjeru i razum u Bibliji osim što povezuje isto ishodište: oboje, naime, potječu iz istoga vrela svake istine, božanskoga *Logosa* koji djeluje i na području stvaranja i na području otkupljenja,²⁵ povezuje također ljubav prema istini,²⁶ zajedničko služenje istini, služenje čovjekovu egzistencijalnom zajedništvu s Bogom. Istina u svjetlu teologije slike Božje nema prvotno gnoseološko obilježje: ona u prvom redu znači život u zajedništvu s Bogom. To je zapravo život kao dar koji čovjek prima od Boga. Samo je Bog onaj koji može čovjeku dati taj dar. Život bez Boga je prijevara i laž, praznina, ono što označavamo smrću. Smrt, naime, u biblijskom pogledu upravo znači pad u nedostatak odnosa, otvrdnuće srca, radikalnu nemoć.²⁷ Bezbožnost je u tom smislu isto što i ispraznost, beživotnost. Ona se odražava u čovjekovu otuđenu odnosu prema samome sebi, prema drugim ljudima i drugim stvorenjima.

Biblijska vjera i razum posvećeni su istini koja ima izrazito povijesno-spasenjsku, osobnu i relacijsku dimenziju, na što ukazuje i papa Franjo u enciklici *Lumen fidei*: »Istina koju nam vjera otkriva jest istina usredotočena na susret s Kristom, na kontemplaciju njegova života, na promatranje njegove nazočnosti« (LF 30). Prema tome: »Svjetlo vjere svjetlo je Lica u kojem se vidi Oca« (LF 30). Susret s Božjom utjelovljenom Riječi u konkretnoj osobi Isusa iz Nazareta, susret je s Istinom (usp. Iv 14,6). Istina, pak, vodi u život vječni koji se sastoji u zajedništvu »s Ocem i sa Sinom njegovim Isusom Kristom« (1 Iv 1,3; usp. Iv 17,3).

4. *Mysterium iniquitatis* u odnosu vjere i razuma

No, zašto je čovjek, da se tako slobodno izrazimo, proigrao mogućnost da živi u iskonskom zajedništvu s Bogom? Što se dogodilo da su vjera i razum svaki na svome području naišli na teškoće i zapreke u služenju istini, u služenju čovjekovu životnom zajedništvu s Bogom i zašto su oboje oslabili i izgubili prvotnu snagu, svjetlo i sjaj? Zašto su se međusobno otuđili i razišli, krenuli svako svojim putem, često jedno drugome predbacujući neopravdane pretenzije, optužujući se za isključivost i oholost, stvarajući tako u čovjeku nutarnji raskol i podjelu? Na to pitanje Biblija i kasnija kršćanska predaja građena na biblijskoj tradiciji odgovara naukom o *otajstvu grijeha*, o *otajstvu bezakonja*

²⁵ Usp. BENEDIKT XVI., *Naučiti vjerovati*, 72.

²⁶ U tom smislu je glasovita misao Ivana Pavla II., kojom započinje svoju encikliku o odnosu vjere i razuma, *Fides et ratio*: »Vjera i razum (*Fides et ratio*) izgledaju poput dvaju krila kojima se ljudski duh uzdiže k promatranju istine.«

²⁷ Usp. Franz-Josef NOCKE, *Sakramenten Theologie*, 232.

(*mysterium iniquitatis*), koje se očitovalo kao prvi, istočni, izvorni ili iskonski grijeh, a za posljedicu je imalo gubitak iskonskog prijateljstva (*amicitia originalis*) čovjekova s Bogom i Božjega s čovjekom.²⁸ »Tragedija grijeha sastoji se u tome što umjesto blizine između Boga i čovjeka nastupa daljina. Duh tame predstavlja Boga kao čovjekova neprijatelja, kao prijetnju (usp. Post 3,4-5; *Dominum et Vivificantem*, 38).«²⁹ Iskonski čovjekov gubitak označen je nevjerom, tj. uskratom povjerenja i poslušnosti Bogu. Označen je također ohološću i sebičnošću uma. Možda bi se moglo reći kako je vjera u tom grijehu posrnula u lakovjernost i praznovjerje, a razum je zatajio u kritičnosti te se pokazao lakomislenim i lakoumnim.

Griehom nije samo poremećeno čovjekovo životno zajedništvo s Bogom i Božje s čovjekom, nego se grijeh na svim razinama pokazao kao sila koja razdvaja i sukobljava, kao moć koja prijeti *slici Božjoj*. Kao takav on se odrazio na bračno zajedništvo muškarca i žene, na obiteljsko zajedništvo, na cijeli narod. Grijeh se svojom razornom naravi odrazio prije svega na unutarnjeg čovjeka, okomio se na suradnički i skladni odnos između vjere i razuma. Griehom je narušeno i poremećeno »*bračno zajedništvo*« vjere i uma. Neka mi bude dopušteno upotrijebiti upravo tu sliku jer u biblijskoj teologiji slike Božje i u teologiji Saveza ona ima veliku važnost, vrlo je životna i riječita. Bog, naime, svoj odnos s izabranim narodom u proročkoj literaturi često uspoređuje s bračnim savezom (usp. Ez 16,23; Jr 2,2; 3,1s; Iz 62,4s; Hoš 2,4-22; 9,1). Bračni savez, odnosno život u bračnom savezu znači Božju dobrohotnu i djelatnu prisutnost koja pruža kako pojedinačnom čovjeku tako i narodu mogućnost da ostvari svekoliku bogolikost svoga bića, kao što je sposobnost za riječ, za misao, za ljubav, za razgovor, za blizinu i prijateljstvo, za radost u uzajamnom darivanju i primanju, zadovoljstvo i užitak u stvaranju. Slikom bračnoga saveza označen je, dakle, čovjekov život u zajedništvu i jedinstvu s Bogom, potpuni i cjeloviti život, život u istini, u radosti, ispunjen i zaštićen ljubavlju i vjernošću. Dok je razvrgnuti bračni savez slika za nesiguran, zapušten i ugroženi život, život bez cjeline, bez zaštite i sigurnosti, bez pripadnosti, bez cijene, ugleda, bez radosti i ljepote.

Kada smo se odvažili primijeniti na odnos vjere i razuma sliku bračnoga saveza, time smo samo željeli reći kako bi po našem mišljenju i u tom odnosu trebala vrijediti slična pravila, dakako sa svim šepanjem koje prate uspo- redbe, koja vrijede i u bračnom savezu muškarca i žene. Moglo bi se naime

²⁸ Usp. MEĐUNARODNO TEOLOŠKO POVJERENSTVO, *Kršćanstvo i religija*, Zagreb, 1999., br. 51.

²⁹ *Isto*, br. 52.

reći da je i »savez« vjere i razuma svojevrsni prirodni sakrament, jedinstvo u različitosti i različitost u jedinstvu utemeljen od Stvoritelja u samom stvaranju čovjeka te da vjera i razum svoju svrhu, služenje istini, tj. čovjekovu konačnom, cjelovitom i potpunom životnom zajedništvu s Bogom, mogu ostvariti samo u međusobnom uvažavanju, da ne reknemo u međusobnoj ljubavi i poštovanju, u suradnji i uzajamnoj pomoći. Kao što se, naime, na bračni savez muškarca i žene primjenjuje odnos komplementarnosti i recipročnosti, tako bi se slično on mogao primijeniti i na odnos između vjere i razuma. Iskonskim grijehom pogođen je i ranjen bračni savez između muškarca i žene. Isti je grijeh pogodio i podijelio čovjekovu nutrinu, prouzročio raskol između vjere i razuma.

S baštinom istočnoga grijeha, taj odnos, slično onome u bračnom zajedništvu, postao je vrlo delikatan, osjetljiv i ranjiv. Pati od međusobnog nerazumijevanja, od svagdanjih prigovora i trajne kušnje dominacije jednoga nad drugim, stalno je kušan napašću rastave i pokušaja da svaki živi za sebe. Život u »bračnom savezu« vjeri i razumu izgleda, slično kao mužu i ženi, katkada pretežak, i gotovo nemoguć. Jednome i drugome razlaz se čini kao jedino moguće rješenje, i to gdjekad iz razloga manjega zla da bi se barem izbjeglo međusobno omalovažavanje, prijezir i vrijeđanje. No kako to obično biva u raskidu životnoga, bračnoga zajedništva muža i žene, tako i u slučaju razlaza uma i vjere, na šteti su gotovo redovito obje strane: »Razum, lišen objave, zalazi na stramputicu koja dovodi do opasnosti da se ne vidi krajnji cilj. Vjera bez razuma iznosi osjećaje i iskustvo te tako upada u opasnost da više ne bude sveopća ponuda« (FR 48). Pogrešno je misliti, kako u istom broju enciklike *Fides et ratio* kaže Ivan Pavao II., »da je vjera pred slabim razumom moćnija; naprotiv, ona sama dospijeva u opasnost da postane bajkom ili praznovjerjem. Na isti način razum, pred kojim se ne nalazi čvrsta vjera, nije više izazvan promatrati novost i radikalnost samoga 'biti'« (FR 48).

Dakako, teško je pobrojati što sve može dovesti do sukoba i razlaza među osobama. Svakako to mogu biti pretjerana i pogrešna očekivanja i predodžbe životnog zajedništva i ljubavi. Naime, u bračnom zajedništvu, kao i u drugim međuljudskim odnosima općenito, ljubiti ne znači drugim zagospodariti. Slično načelo trebalo bi vrijediti i za dinamičan, bliski i plodan odnos između dviju ključnih čovjekovih sposobnosti, između vjere i razuma. Ljubav živi od uzajamnog darivanja i prihvaćanja. Sloboda je pretpostavka i trajni uvjet ljubavi. Ljubav, premda želi zajedništvo te teži za sjedinjenjem u jedno, ne znači da bi se jedno trebalo rastopiti u drugome, dotle da se izgubi vlastita individualnost, nego znači veliku blizinu praćenu istodobno veli-

kom autonomijom.³⁰ Ta važna pravila iz međuljudske komunikacije *mutatis mutandis* mogla bi se i trebala primijeniti na odnos između vjere i razuma koji je bitan za čovjekovo zajedništvo s Bogom. Prvi vatikanski koncil u konstituciji *Dei Filius* upravo na tome tragu potvrđuje različitost i autonomiju vjere i razuma kao dvaju spoznajnih područja i time potvrđuje njihovu komplementarnost i sklad.³¹ U Konstituciji se naime govori o »dvostrukom redu spoznaje«, koji je »različit ne samo po izvorištu (spoznaje) nego i po objektu; po izvorištu: na jedan (način) naime spoznajemo naravnim razumom, na drugi pak božanskom vjerom; po objektu pak, jer osim onoga do čega može doprijeti naravni razum, za vjerovanje nam se predočuju otajstva skrivena u Bogu, koja ne mogu biti spoznata ako ih Bog ne objavi.«³² Konstitucija se pozitivno izjašnjava o »vlastitim principima i vlastitoj metodi« kojima se služe razne znanosti,³³ te istodobno naglašava: »Ne samo da vjera i razum nikada ne mogu biti međusobno u suprotnosti, nego si međusobno i pomažu, budući da pravi razum dokazuje temelje vjere, i obasjan njezinim svjetlom njeguje spoznaju božanskih stvari; vjera pak oslobađa i štiti razum od zabluda i obogaćuje ga mnogostrukošću spoznaje.«³⁴ Jasno i nedvosmisleno o važnosti i značenju autonomije zemaljskih stvari, posebno o autonomiji pojedinih znanosti i umijeća, progovorio je i Drugi vatikanski koncil: »Jer samim time što su stvorene, sve stvari imaju vlastitu postojanost, istinitost, dobrotu te vlastite zakone i poredak. Čovjek to mora poštovati tako da pojedinim znanostima i umijećima prizna njihove vlastite metode. Stoga se metodičko istraživanje ni u jednoj struci, ako se doista obavlja znanstveno i prema čudorednim načelima, nikad neće stvarno protiviti vjeri jer profane stvari i stvari vjere imaju izvor u istome Bogu« (GS 36).³⁵

5. *Mysterium pietatis* u odnosu vjere i razuma

Za obnovu suradničkog, komplementarnog i skladnog odnosa vjere i razuma koji proizlazi iz čovjekove stvorenosti na sliku Božju, potrebno je *otajstvo*

³⁰ Usp. Franz-Josef NOCKE, *Sakramenten Theologie*, 270.

³¹ Usp. PRVI VATIKANSKI KONCIL, *Dei Filius. Dogmatska konstitucija o katoličkoj vjeri* (24. IV. 1870.), 4. poglavlje »O vjeri i razumu«, u: Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, Đakovo, 2002., br. 3015–3020.

³² *Isto*, br. 3015.

³³ Usp. *Isto*, br. 3019.

³⁴ *Isto*.

³⁵ Koncil tu također žali »zbog nekih stavova kojih je pokatkad bilo i među samim kršćanima zato što nisu dovoljno uviđali opravdanu autonomiju znanosti« (GS 36).

pobožnosti, mysterium pietatis, potreban je Onaj koji može razotkriti i pobijediti *otajstvo bezakonja – mysterium iniquitatis*, Onaj koji može pobijediti Duha tame koji razdvaja i suprotstavlja. Objava takvoga vidi u Isusu Kristu. »On je mir naš, onaj koji od dvoga učini jedno: pregradu razdvojnici, neprijateljstvo razori u svome tijelu« (Ef 2,14). Bog je u njemu nastanio svu Puninu »i po njemu – uspostavivši mir krvlju križa njegova – izmirio sa sobom sve, bilo na zemlji, bilo na nebesima« (usp. Kol 1,20). »On koji je 'slika Boga nevidljivoga' (Kol 1,15) jest i sâm savršeni čovjek, koji je Adamovoj djeci vratio sličnost s Bogom, koja je bila izobličena prvim grijehom« (GS 22).

Prema Novom zavjetu, Krist – »slika Božja« (2 Kor 4,4) obnovitelj je čovjeka stvorenog na sliku Božju. Starozavjetna *imago Dei* u novozavjetnoj *imago Christi* nalazi svoj izvor i dosiže svoj vrhunac. U njemu je ponovno uspostavljeno čovjekovo zajedništvo s Bogom; po njemu, u kome »tjelesno prebiva sva punina božanstva« (2 Kol 2,9) obnovljena je kako osobna tako i društvena dimenzija čovjekove bogolikosti: »Je li tko u Kristu, nov je stvor« (2 Kor 5,17). Čovjekovo nepovjerenje i neposlušnost, oholost i sebičnost iskazani u prvome grijehu pobijeđeni su i iskupljeni njegovim povjerenjem i poslušnošću, njegovom poniznošću, bezuvjetnom i neograničenom ljubavlju (usp. Fil 2,6-11). U njegovoj je krvi sklopljen novi Savez (usp. Mt 26,28//), u njegovu predanju na križu Bog je potvrdio svoj prvi izbor, svoj nepovratni i konačni »Da!« čovjeku: »U njemu nas sebi izabra prije postanka svijeta« (Ef 1,4). Crkva je novi Božji narod prema kojem se Krist odnosi kao prema svojoj zaručnici (usp. Ef 5,25-32).

Dakle, u novom poretku milosti obnova čovjeka na sliku Božju vodi preko obnove čovjeka na sliku Kristovu. Koncil u tom smislu kaže: »Postavši, pak suobličeni slici Sina koji je Prvorođenac među mnogom braćom, čovjek kršćanin prima 'prvine Duha' (Rim 8,23), po kojima postaje sposoban ispunjavati novi Zakon ljubavi. Po tom Duhu, koji je 'zalog baštine' (Ef 1,14), sav se unutrašnji čovjek obnavlja, sve do 'otkupljenja tijela' (Rim 8,23)« (GS 22). U obnovu unutarnjeg čovjeka uključena je, dakako, i obnova vjere i razuma, odnosno njihova međusobnog i uzajamnog odnosa. Prema apostolu Pavlu, novi život u Kristu podrazumijeva životnu preobrazbu obnavljanjem svoje pameti da bi se moglo razabrati što je volja Božja, što li je dobro, Bogu milo, savršeno« (usp. Rim 12,2). U Isusu Kristu – novom Adamu i savršenoj slici Božjoj – ostvareno savršeno i potpuno jedinstvo i zajedništvo s Ocem (usp. Iv 10,30) govori o skladnom i savršenom odnosu vjere i razuma. Naime, bez toga komplementarnog i savršenog suglasja vjere i razuma nemoguće je ući u puno iskustvo Boga koji je zajedništvo života i ljubavi. Stoga Poslanica Hebrejima stavlja kršćanskoj zajednici pred oči Isusa i u njemu promatra »Početnika i

Dovršitelja vjere« (Heb 12,2). Evanđelja pak ne govore samo o Isusovoj vjeri, o sigurnosti i radosti koju on crpi iz Očeve objave (usp. Mt 11,25), i ne svjedoče samo o njegovu bezrezervnom povjerenju prema Ocu (usp. Mt 6,8//; 26,39//), nego govore, također, i o njegovu znanju (usp. Iv 2,25; 13,11), donose njegova slikovita razmišljanjima i prispodobe o kraljevstvu nebeskom, kada i svoje slušatelje poziva na razmišljanje i zaključivanje. On je, naime, kako nas podsjeća Koncil, kao utjelovljeni Sin Božji »radio ljudskim rukama, razmišljao ljudskim umom, odlučivao ljudskom voljom, ljubio ljudskim srcem« (GS 22). Kao pravi čovjek i on je rastao, jačao i napredovao u »mudrosti, dobi i milosti« (Lk 2, 52).

Ako se vratimo slici bračnog saveza o kojoj je već bilo riječi, tada možemo u analoškom smislu reći: Kako je Isus Krist kao savršena slika Božja otkupio, obnovio i posvetio bračno zajedništvo muškarca i žene te ga učinio slikom i djelotvornim znakom svoga odnosa s Crkvom (usp. Ef 5,25-32), tako je on na sličan način u svojoj cjelovitoj, nepodijeljenoj i nerastavljenoj osobi, u svome potpunom i savršenom suglasju s Očevom voljom, u potpunom i savršenom zajedništvu s njime, u svome predanju i žrtvi na križu, otkupio, obnovio i posvetio »bračni savez« vjere i razuma, »savez« u kojem se i po kojem se obnavlja sav »unutarnji čovjek«, sve do otkupljenja tijela (usp. Rim 8,23).

Naime, čovjek nakon Kristova vazmenog otajstva živi u poretku otkupljenja i milosti. Ono što je ostvareno u Kristu, namijenjeno je svima te se počinje ostvarivati u onima koji se po krštenju s njime povezuju i u kojima je po Duhu započeo proces suobličavanja na sliku Kristovu (usp. 2 Kor 3,18). Radi se, dakle, o procesu koji započinje krštenjem a dovršava se slavnim uskrsnućem. To je proces tijekom kojeg se na povezane s Kristom primjenjuju plodovi njegova otkupljenja te se u njima vrši djelo njegova spasenja. Na tom putu prema slavnom uskrsnuću i sudjelovanju u slobodi i slavi djece Božje, »i mi koji imamo prvine Duha«, zajedno sa svim stvorenjem »u sebi uzdišemo« (Rim 8,19-23). I za to vrijeme »gledamo kroza zrcalo« (Kor 13,12), naše je spoznanje i naše prorokovanje djelomično (usp. 1 Kor 13,9.12). Iz povijesno-spasenjske perspektive može se, dakle, reći da su naša vjera i naš razum također na putu, u procesu otkupljenja.

Tu je još važno istaknuti nauk Koncila prema kojemu Kristovo vazmeno otajstvo ne vrijedi samo za Kristove vjernike nego »i za sve ljude dobre volje, u čijim srcima milost nevidljivo djeluje« (GS 22). »A budući da je Krist umro za sve i jer je konačni čovjekov poziv zaista samo jedan, i to božanski, moramo čvrsto držati to da Duh Sveti svima pruža mogućnost da na Bogu znan način budu pridruženi tome vazmenom otajstvu« (GS 22). Na tom istom tragu mogu se čitati i riječi pape Franje u enciklici *Lumen fidei*: »Budući da se vjera prika-

zuje kao put, ona se također tiče života ljudi koji, iako ne vjeruju, žele vjerovati i ne prestaju tražiti. U mjeri u kojoj se oni iskrena srca otvaraju ljubavi i kreću na put s onim svjetlom koje uspijevaju dokučiti, već se svojim životom, a da to i ne znaju, nalaze na putu prema vjeri« (LF 35).³⁶

Umjesto zaključka

Vjera i razum na mjestu novoga stvaranja, tamo gdje je stvoren novi Adam

Vjera i razum u svjetlu *imago Christi* usmjereni su, dakle, prema otajstvu uskrsnuća, prema tajni konačnog i potpunog života s Kristom u Bogu. Kako za vjeru tako još više za razum otajstvo uskrsnuća predstavlja veliki izazov. Na koji način vjera i razum reagiraju na to otajstvo, možda bi se slikovito moglo odgovoriti kroz prizor trčanja na Isusov grob dvojice učenika, Petra i Ivana (usp. Iv 20,10) i to tako da u prvome, u Petru, personaliziramo razum, a u drugome, u Ivanu, vjeru.³⁷ Viješću o Isusovu praznom grobu pogođeni su, da ne reknemo zbunjeni jednako vjera i razum. Oboje su se uputili prema grobu. »Trčahu obojica zajedno« (Iv 20,4). Vjera (Ivan) je prestigla razum (Petra) i stigla prva na otvoreni grob. Sagnula se i opazila »povoje gdje leže, ali ne uđe« (Iv 20,5). Vjera je pričekala razum koji je išao za njom te ga pustila da prvi uđe u grob i pomno razmotri zatečeno stanje. Razum vidi i konstatira činjenice, ali ih nije u stanju protumačiti. U otajstvo uskrsnuća razum ne može proniknuti. No i na ovom se prizoru potvrđuje kako nas razum ipak može dovesti do otajstva. U tome se prema Jeanu Daniélouu upravo i pokazuje njegova funkcija: »On odvodi duh sve do njegovih krajnjih granica. Tako nam on iscertava područje otajstva. Razum nam, naime, rasvjetljuje što sve pripada njegovu vlastitom

³⁶ Na istom mjestu papa Franjo piše: »Svi oni koji krenu putem činjenja dobrih djela drugima, već se približavaju Bogu, već su poduprti njegovom pomoći upravo zato što snaga božanskog svjetla prosvjetljuje naše oči kad kročimo prema punini ljubavi« (LF 35).

³⁷ Ovdje je riječ o prigodnoj, ograničenoj i ciljanoj personifikaciji koja se ne temelji na složenim i cjelovitim biblijskim analizama i tumačenjima dvojice Isusovih učenika. Teško je, naime, na temelju brojnih biblijskih podataka jasno i nedvosmisleno odrediti psihološki profil te bez zadržske svrstaći jednoga učenika u kategoriju razuma, a drugoga u kategoriju vjere. Anselm GRÜN, *Boriti se i ljubiti* analizira muškarce u biblijskoj perspektivi a za Petra u navedenom prizoru kaže: »Petar je ovdje trijezan muškarac koji samo utvrđuje činjenice, no ne zna ih protumačiti. On je impulzivan, ali u isto vrijeme i trom muškarac«. Anselm GRÜN, *Boriti se i ljubiti*, Zagreb, 2006., 114. O Ivanu, u istome prizoru kaže: »Ljubljeni učenik je brži od Petra. Ali kod groba daje Petru prednost. Dok Petar vidi samo činjenice bez da ih razumije, o Ivanu stoji: 'Tada uđe i onaj drugi učenik koji prvi stiže na grob i vidje i povjerovala' (Iv 20,8). Vjera ovdje znači: vidjeti ono istinsko, vidjeti temelj, motriti otajstvo... On vidi i vjeruje. On razumije što znači uskrsnuće i pobjeda ljubavi nad smrću«, *Isto*, 136.

području; on tako sprječava da otajstvo bude smješteno u kontekst u kojemu ga zapravo nema. Razum na taj način demistificira naravne zbiljnosti od kojih bi se htjelo načiniti misterije. U tom je, pak njegova kritička i pročišćavajuća funkcija. S druge strane, razum nam ipak naznačuje i prava otajstva. On bi pritom izdao vlastito poslanje kada bi ta otajstva odbio priznati, odnosno kada bi poricao zbiljnost onoga u što ne može proniknuti svjetlosni snop njegova pogleda.³⁸ Nakon uvida i istraživanja koje je obavio razum, u grob ulazi i vjera koja je prva stigla na prazan grob, »i vidje i povjerova« (Iv 20,8). Vjera ovdje znači: vidjeti ono istinsko, vidjeti temelj, motriti otajstvo. Ivan vidi i vjeruje. On razumije što znači uskrsnuće i pobjeda ljubavi nad smrću.³⁹

Vjera koja je mlađa i poletnija i razum koji je stariji i tromiji našli su se na kraju zajedno u istome grobu, na mjestu gdje je započelo novo stvaranje i gdje je stvoren novi Adam. Vjera poštuje razum i razumije njegovu istraživačku potrebu i narav. U istraživanju i znatiželji razuma ona dodatno stječe i utvrđuje svoju sigurnost. Razum od vjere dobiva dodatno samopouzdanje i poticaj za istraživanje. Ivan i Petar, vjera i razum, zajedno, na istome povijesno-spasenjskom putu, s istim žarom i radoznalošću (»trče«) prema istome cilju, s istim razlozima, s istom željom. Prema uskrsnuću!⁴⁰

Summary

THE RELATION OF FAITH AND REASON IN LIGHT OF THE HUMAN BEING'S CREATEDNESS IN THE IMAGE OF GOD

Anton TAMARUT

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
tamaruta@theo.kbf.hr

The article reflects and analyses the relationship between faith and reason in light of the human being's createdness in the image of God. The author is convinced that the answer to the question of what or who is the human being is essential for understand-

³⁸ Jean DANIELÉLOU, *Bog i mi*, 58.

³⁹ Usp. Anselm GRÜN, *Boriti se i ljubiti*, 136.

⁴⁰ O čovjekovom »trčanju« i njegovoj usmjerenosti prema uskrsnuću piše i GS 22: »Pridružen vazmenom otajstvu i suobličen Kristovoj smrti, on [kršćanin] – ojačan nadom – hitjeće ususret uskrsnuću.«

ing the relationship between faith and reason. The theme of the image of God represents the key for understanding the human being in Christian, Biblical-theological anthropology. According to this anthropology, the human being is essentially and constitutively defined by his/her close and friendly relation with God. S/he is essentially relational being, created to create communion, for life in communion. Her/his communion with God, which expands into communion with other human beings and includes close and friendly relation with all that has been created, is brought about through faith and reason, reasonable faith and believing reason. A harmonious relation of faith and reason, which respects and acknowledges differences and promotes uniqueness of one or the other, guarantees successful history of the human beings' aspiration for truth.

Concerning the question why did faith and reason become alienated from each other and parted their ways in their search for truth, often accusing each other of unwarranted pretensions, exclusiveness, and arrogance, and, thus, creating inner division in the human being, the author, following the Scriptures and later Christian tradition, answers by pointing out the teaching on sin – the mystery of iniquity (mysterium iniquitatis). On the other hand, the author sees the possibility of renewal of complementary and harmonious relation of faith and reason, which springs forth from the human being's createdness in the image of God, in the mystery of piety (mysterium pietatis). It is based on Christ – the perfect image of God (cf. 2 Cor 4:4). The truth contained in the imago Dei, in theology of the New Testament, has found its source and reached its peak in the imago Christi. Namely, the »nuptial union« of faith and reason, »union« which renews the whole »inner human being«, including her/his body (cf. Rom 8:23), is redeemed, renewed, and sanctified in Christ's Paschal Mystery.

From the perspective of the history of salvation, one could say that faith and reason are on the way, in the process of redemption. By using the scene of Peter's and John's race towards Jesus' empty tomb (cf. Jn 20:1-10), the author concludes his reflection on the relation between faith and reason in light of the human being's createdness in the image of God, with the following image: John and Peter, faith and reason, while being together on the same journey through history and toward salvation, race with the same passion and curiosity towards the same goal, with the same reasons, and with the same wish. Towards resurrection!

Key Words: *faith, reason, image of God, union, mysterium iniquitatis, mysterium pietatis.*